

Academician ALEXANDRU SURDU

ELOGIUL FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI

-DISCURS DE RECEPȚIE-

Domnule Președinte,

Stimați colegi,

Onorat auditoriu,

ELOGIUL FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI

Tradiția discursurilor de recepție la Academia Română prevede elogiarea de către noul membru titular a înaintașului pe al cărui loc a fost ales. Condițiile postrevoluționare de reorganizare a Academiei Române au determinat alegerea mea „fără înaintaș“, cum se zice. Situații asemănătoare au mai fost și am deci exemple ilustre pe care să le pot urma. În locul unei personalități academice am să aduc elogiul meu disciplinei pe care mi-a fost dat s-o slujesc, mai mult sau mai puțin liber, dar cu toată dăruirea, timp de trei decenii – elogiul filosofiei românești, a filosofiei românești cinstire.

Hegel spunea că un popor lipsit de filosofie este ca un „templu fără sanctuar“. Or, templul a fost și a rămas centrul spiritual al oricărei comunități umane. În jurul acestuia se clădește restul așezămintelor profane. Ele se pot extinde, în condiții normale, spre zone periferice, fără să amenințe cu ceva, oricât de impunătoare ar fi, existența nucleului spiritual. Ci, dimpotrivă, se pot înălța, asemenea zidurilor groase de cetate, în apărarea acestuia.

Numai mânia unui tiran, provenit din tenebrele lipsei de cuget, putea să aducă spre desăvârșire idealul antispiritual de prăbușire, început cu decenii în urmă, a templelor noastre cu altarele lor cu tot. Și chiar a comunităților umane care gravitează în jurul acestora. Uitându-se faptul că pentru instituirea și apoi înălțarea unor astfel de ctitorii au fost necesare uneori mai multe secole. Și, dacă ele s-au făcut, a fost o trebuință a lor de a se face. De a se face așa și nu altfel.

Filosofia a apărut cu milenii în urmă și a fost apoi mereu cultivată, în forma sa metafizică, în ciuda faptului că a fost adesea și contestată. Înclinația speculativă, ca și religia, de altfel, cum zicea Wilson, inventatorul sociobiologiei, pare a fi determinată genetic. Științistii, de exemplu, care nu cred în „creația originară“, cred totuși în „explozia“ originară, cu înfăptuirile ei pe secunde și minute, ceea ce depășește relatările biblice, în care se vorbește totuși de zile. Până și ateii se dovedesc a fi doar adversarii formelor de religie tradițională, ei practicând cultul elitelor, al personalităților sau al conducătorilor, cunoscute și acestea încă din epoca sălbăticiei.

Filosofia, ca și religia, a avut numeroase forme. Ele diferă în funcție de timpul în care au fost concepute, dar și de locul în care s-au ivit. S-a tot spus că filosoful este „fiul timpului său“. Dar numai al timpului? Există oare timp fără spațiu?

Hegelian vorbind, ne putem imagina că Spiritul Absolut curge invers, de la oceane și mări către râuri și izvoare. Dacă nu vine la tine vreo astfel de apă, nu te poți alege cu nicio picătură de spirit. Dacă speculația filosofică este determinată însă și genetic, atunci situația se

schimbă. Poți săpa adânc în propria ta conștiință și vei găsi acolo undele freactice ale spiritului.

Filosofia românească este o filosofie târzie, a cărei constituire propriu-zisă a început după ce fuseseră deja clădite impunătoarele monumente ale filosofiei occidentale. Au fost necesare anumite condiții social-istorice și culturale care să ne permită, pe de o parte, să ne bucurăm de marile realizări filosofice străine și, pe de alta, să venim cu propriile noastre contribuții la îmbogățirea tezaurului filosofic.

Prin urmare, lucrurile s-au petrecut în ambele sensuri. Chiar dacă n-a trecut pe la poarta noastră râul cu apă vie al spiritului, ne-am dus noi, când am avut puțința s-o facem, și-am zăbovit acolo pe malurile lui. Dar, în același timp, am săpat în propria noastră grădină și am găsit aici ceea ce învățasem să căutăm.

Răspundea oare această filosofie românească, cu toate variantele ei, unei trebuințe reale de a fi? Sau apăruse ca un simplu articol de lux? În termenii lui Hegel, putea oare ea să ocupe locul de „sanctuar“ în „templul“ culturii noastre naționale?

Începuturile acestei culturi, legate de opera lui Dimitrie Cantemir și de strădaniile cărturarilor de Școală Ardeleană, au loc în contextul ființării separate a Țărilor Românești și al stăpânirii străine a Transilvaniei, dar, în același timp, al trezirii conștiinței naționale a românilor de pretutindeni – conștiința unității naționale, a comunității de origine, limbă și destin, cum va zice mai târziu Constantin Rădulescu-Motru. Trezirea spiritului nostru național.

Ca forma cea mai elevată, sanctuară a conștiinței sociale, filosofia, chiar incipientă, în etapa de sincronizare cu cea occidentală, în faza primelor sale tatonări, n-a fost străină de mișcările tectonice ale acestui spirit. Ci, dimpotrivă, prin reprezentanții ei cei mai de seamă, a fost și a rămas „Stâlpul de foc” al romanității.

Pare curios, la prima vedere, interesul constant al primilor noștri filosofi pentru *logică*. Pentru disciplina, în aparență, cea mai rigidă a filosofiei. Chiar principele Dimitrie Cantemir scrie în limba latină un mic tratat de logică și își exprimă intenția de a-l traduce în românește. Samuil Micu tipărește *Loghica, adecă partea cea cuvântătoare a filosofiei*, făcută „pre limba românească” după filosoful Baumeister, iar Titu Maiorescu, ulterior, publică celebra sa *Logică*, reeditată în opt ediții succesive.

La un studiu mai atent al întregii opere a lui Dimitrie Cantemir, a cărei finalitate o constituie lucrările de istorie, care i-au și adus faima savantului de talie europeană, constatăm că acesta a urmărit în mod consecvent o idee majoră și anume aceea a unității poporului român pe întregul teritoriu locuit de vorbitorii aceleiași limbi romanice. Or, această idee, susținută și de către cronicari, s-a dovedit corectă nu numai pentru trecutul îndepărtat, ci și pentru viitorul prezis nației noastre, în condiții favorabile, de către marele învățat moldovean.

Spre deosebire însă de cronicari, a căror privire era îndreptată mai mult spre anecdotică istorică a trecutului, principele Cantemir face considerații teoretice, logico-metodologice asupra istoriei, cu largi deschideri spre viitor. Există un mers al lucrurilor, al istoriei, ca și al lumii în genere, un mers care nu poate să încalce legile logicii. Cine slujește adevărul trebuie să apeleze la legile lui. Acesta este motivul pentru care principele este preocupat de logică. Slujind adevărul și fiind convins că el este de partea noastră, căci, în mod evident, românii se găseau pe aceste locuri cu mult înainte de venirea populațiilor nomade, Cantemir caută să-l fundamenteze logico-filosofic, apelând la știința gândirii. Aceasta, spre deosebire de cei care, căutând să infirme adevărul, nu o pot face cu argumente logice, ci „ritorice”, cum le zice Cantemir, fiind preocupați mai mult de „laudă” și „hulă”, nu de „ființa lucrului”, adică de adevăr.

Față de aceste aspecte, mai mult de „basm” decât de istorie și de izvoare literare, Cantemir propune o îndoială de tip metodic, apropiată de cea cartesiană. Întreaga istorie trebuie să fie scrisă cu respectarea unor canoane logico-metodologice. Principele moldovean

cunoștea logica vremii, dar motivația acestei cunoașteri și a interesului pentru logică este aplicabilitatea ei practică în cercetarea istoriei și, mai precis, în căutarea de argumente incontestabile ale unității poporului român. O dovadă formală a acestei situații o constituie conceperea *axiomatică* a istoriei din *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, în care sunt menționate formule utilizate frecvent abia în logica simbolică actuală. *Exempli gratia*, enunțul: „de pe fapte a lucrurilor ființă se cunoaște, adică, atunci când un lucru este făcut, înțelegem că lucrul acela pricină înainte mergătoare au avut” se transcrie logico-matematic prin „q, deci p implică q”.

Pot fi găsite, firește, multe alte exemple. Important este faptul că aceeași situație a determinat și specificul preocupărilor logico-filosofice ale reprezentanților Școlii Ardelene. Începând cu Inochentie Micu-Clain, Samuil Micu și Gheorghe Șincai, toți marii gânditori ardeleni au fost interesați de problema unității naționale a românilor.

Filosofii de Școală Ardeleană căutau argumente logice pentru unitatea românilor, pentru continuitatea lor pe teritoriul Daciei și pentru drepturile ce li se cuvin și, tot începând cu Micu-Clain, adversarii romanității n-au găsit niciodată contraargumente, ci au apelat, cum au făcut-o de când au ajuns pe aceste meleaguri, la reprimare prin forță, la moarte, la chinuri și la exil. Aceasta, în timp ce Samuil Micu medita la principiul noncontradicției și al rațiunii suficiente. El încerca să-i convingă, cu argumente logice, pe cei care își imaginau că ar fi putut să accepte, că ceea ce are o rațiune suficientă, deci un temei îndreptățit de a fi, necesită și traducerea sa în fapt. Dacă poporul român, prin originea sa nobilă, prin limba care dovedește acest lucru, dar și prin probele clare că a fost stăpânul prioritar și majoritar al acestor locuri, are și el drepturi egale cu stăpânitorii vremelnici, atunci, afirmă Samuil Micu, în conformitate cu principiul rațiunii suficiente, aceste drepturi trebuiesc date în mod necondiționat românilor. Asupritorii străini n-au respectat principiul rațiunii suficiente. Istoria însă s-a dovedit că îl respectă. Căci ea respectă mersul firesc al lucrurilor, mersul lumii în conformitate cu principiile generale ale gândirii corecte.

Filosofii Școlii Ardelene n-au reușit să înfăptuiască Unirea și nici eliberarea de sub asuprirea străină, dar lupta lor *dreaptă* pentru Unire i-a deprins cu însușirea *dreptei* filosofării, a filosofiei raționale, corecte, bazată pe principiile universale ale logicii.

Așa se explică și faptul că momentul primei Uniri efective, deși parțială, a românilor a avut un ecou atât de puternic pe tot cuprinsul locuit de aceștia. Erau create deja bazele raționale ale Unirii. Principiul rațiunii suficiente se dovedea nu numai corect, ci și eficient.

Corifeii Școlii Ardelene au lucrat deopotrivă în Ardeal ca și în Principatele Române. Așa se explică și faptul că prima Unire n-a însemnat un sfârșit de drum, ci, mai degrabă, un început.

Așa se explică de ce Maiorescu, un continuator al Maiorilor ardeleni, a fost cel mai de seamă susținător al logicii și al filosofiei raționale, ca și faptul că maioreștii Constantin Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Mircea Florian sau Ioan Petrovici au continuat orientarea logică și raționalistă a filosofiei românești, care devine una dintre principalele sale caracteristici. Lupta pentru unitatea limbii românești literare s-a dus tot pe principii logice și raționale, ca și aceea pentru ortografia acestei limbi, căci unirea teritorială a fost precedată de unitatea lingvistică și culturală a românilor.

Idealul unirii a fost cel care a determinat, în ultimă instanță, dar incontestabil, specificul logico-raționalist al filosofiei românești, dar, în același timp, odată cu constituirea ei ca atare, în epoca maioreșciană, filosofia românească a condus, la rândul ei, la desăvârșirea idealului unității naționale a românilor.

Maioreștii n-au fost numai un produs al constituirii istorice a filosofiei românești, odată cu idealul de secole al unității naționale, ci au devenit, cum era și firesc, principalii susținători ai acestui ideal, dinainte și de după Marea Unire. Argumentelor logice, de principiu, le-au fost adăugate argumente antropologice și etnopsihologice.

Nu trebuie să ne mire deci că maioreșcianul Constantin Rădulescu-Motru, descendent al lui Eufrosin Poteca, logician și psiholog, instruit de Wilhelm Wundt în psihologia experimentală și psihologia popoarelor sau etnopsihologie, scrie lucrări speciale dedicate poporului român. Să amintim doar lucrarea *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin*, în care Rădulescu-Motru, ca și în alte scrieri, folosește termenul de „românism“, în mod declarat, fără nicio implicație xenofobă, șovină sau antiminoritară.

Problema unității naționale a românilor devine, în felul acesta, de competența unei discipline filosofice, în cadrul căreia își găsește nu numai justificarea istorică, lingvistică și culturală, ci și contextual-internațională.

Conștiința unității naționale a determinat, în viziunea lui Rădulescu-Motru, conștiința unității *culturale* a românilor, atât pe fundalul credințelor, obiceiurilor și culturii populare, cât mai ales prin intervenția marilor noastre personalități culturale, a strălucitelor noastre „vocații filosofice“, cum le numește Rădulescu-Motru.

Acesta este drumul firesc, considera marele nostru filosof, către înfiriparea treptată a unei unități naționale de ordin superior a românilor și a minorităților noastre conlocuitoare, a unei unități bazată pe *conștiința comunității de destin istoric*.

Acest lucru a fost ilustrat exemplar, deși parțial tragic, prin desfășurarea evenimentelor violente din cel de-al Doilea Război Mondial și de după război. Românii din teritoriile care au fost desprinse prin forță din trupul țării noastre și-au pierdut nu numai legăturile spațiale firești cu noi, ci și comunitatea de destin. În orice formă s-ar fi menținut unitatea națională, chiar într-un regim comunist mai aspru decât cel precedent, soarta românilor de peste Prut, destinul lor istoric ar fi fost altul. Oricât de greu ar fi trăit, n-ar fi fost exterminați sau deportați în masă, pentru a le pieri urma pentru totdeauna. În măsura în care mai există români în acele teritorii, și mai există, slavă Domnului, ei au experiența trecutului și, cum au dovedit-o mulți dintre ei, și conștiința comunității de destin istoric cu a românilor din patria-mamă. În afara acestei comunități nu mai este posibilă supraviețuirea ființei noastre naționale decât în mod accidental și vremelnic.

Pe de altă parte, minoritățile naționale care s-au încadrat în comunitatea de destin a românilor au supraviețuit împreună cu aceștia, la bine și la rău, cum se zice.

Acestea sunt aspecte teoretice, cu multe confirmări practice, ale idealului elevat, filosofic al unității naționale a românilor după Marea Unire. Și era firesc să fie așa, căci filosofia aceasta românească s-a născut și a crescut la umbra ocrotitoare a acestui ideal.

Există însă și un alt aspect filosofic al problemei care transcende trecutul și prezentul, ca și previziunile, mai mult sau mai puțin corecte, ale viitorului.

Este vorba de acele construcții filosofice, de după Marea Unire, care, mai mult decât cele artistice, greu traductibile în alte limbi, au încercat zidirea, ca să zicem așa, în eternitate a idealului nostru național. Două dintre ele sunt exemplare: *Spațiul mioritic* și *Sentimentul românesc al ființei*.

În prima domină orizontul spațial al inconștientului care determină un stil cultural material și spiritual neimitabil, ca și un sentiment al destinului, „încuibat subteran“, cum zice Blaga, în sufletul oricărui român. Iar orizontul acesta se găsește, în mod firesc, în centrul, în inima teritoriului locuit de români. Este spațiul-matrice al românismului. În jurul acestuia s-a înfăptuit Marea Unire și numai în jurul acestuia va putea dăinui.

Acestea sunt elementele de *fatum*, de destin pe care le determină spațiul mioritic asupra sufletului românesc. Dar nu există oare și o determinare inversă, din partea sufletului românesc asupra lumii, asupra ființei în genere?

Există, considera Noica, o rânduială sufletească, o vocație constructivă românească de felul aceleia în care dăltuia Eminescu vocabule valahe pentru clădirea poeziilor sale monumentale sau de felul aceleia în care poetiza Brâncuși, rimându-și seriile sculpturale în poeme megalitice. La fel au făcut-o, chiar cu mai multă migală, creatorii anonimi ai ființei

noastre, întruchipată în pridvoare cu coloane, în porți sculptate și troițe, șlefuite secole de-a rândul, pentru a le da strălucirea de astăzi a nestematelor.

Din toate acestea răzbate, spunea filosoful Noica, sentimentul românesc al ființei, dorul acela întru ceva, care ne și adună pe aceleași pridvoare, ne ține la vorbă în fața acelorași porți, ne strânge sub aceleași turlle de biserici și ne îngenuchează în fața acelorași troițe, pe fundalul cântecelor noastre bătrânești cu versuri mioritice. Iar dătorii de seamă pentru toate acestea, „semădăii“, cum le zicea Noica, ai unității noastre culturale au fost filosofii români.

Etapa de sincronizare a filosofiei românești cu cea occidentală a atins apogeul în epoca numită maioreșciană.

Lui Titu Maiorescu i s-a reproșat adesea sterilitatea creativă și chiar lipsa de vocație filosofică. Uitându-se sau ignorându-se că nicio inițiere nu începe cu inovații.

În afara faptului că Maiorescu s-a dovedit chiar precoce, prin elaborarea unui manual de logică în timpul liceului și publicarea, la 20 de ani, a unei lucrări de filosofie în Germania, el a înțeles mai bine decât toți contemporanii săi necesitățile imediate ale momentului de constituire efectivă a culturii române. Era o epocă în care, pentru a-și găsi propriul fâgaș, cultura noastră începătoare trebuia să se inspire, până la imitație, din cea occidentală, dominantă pe plan mondial. Și aceasta, mai ales pe tărâm filosofic și științific. Este și motivul pentru care Maiorescu, în loc să se hazardeze în construcția vreunei filosofii excentrice, bazată pe cine știe ce neoașisme, consideră fundamentale cursurile de *Istoria filosofiei contemporane* și de *Logică*, pentru familiarizarea noastră cu filosofia curentă occidentală.

S-a dovedit că aceasta a fost direcția cea bună, care ne-a scutit de rătăcirii zadarnice și de situația penibilă a unor debuturi ridicole.

Titu Maiorescu și-a trimis principalii discipoli la studii în Franța și Germania și i-a îndrumat pe propriul său drum, de însușire a filosofiei, în vederea predării acesteia la universitățile românești. Ceea ce nu i-a împiedicat pe maioreșcieni să-și aducă, în cunoștință de cauză, contribuțiile lor filosofice.

Dacă Titu Maiorescu, pentru tendința amintită, a fost la un pas de a fi învinuit, pe nedrept, de plagiat, Petre Andrei constată că maioreșcianul Ion Petrovici a elaborat, cu 10 ani înaintea lui Edmond Goblot, celebra raportare inversă a noțiunilor pe bază de sferă și conținut. O analiză atentă a lucrărilor de logică ale lui Petrovici pune în evidență și alte priorități despre care se poate vorbi abia în zilele noastre. Amintim doar interesul acestuia pentru logica modală, în cadrul căreia a obținut rezultate originale care pun în discuție valabilitatea universală a anumitor legi silogistice sau problema judecăților singulare în silogistică, discutată abia prin anii '50 de către Jan Lukasiewicz.

Dar și maioreșcianul Constantin Rădulescu-Motru are o lucrare remarcabilă despre *Logica genetică*, ceva asemănător elaborând, mult mai târziu, Jean Piaget.

Este o epocă în care abundă prioritățile românești, mai mult sau mai puțin recunoscute. Acum trăiește medicul Nicolae Paulescu, descoperitorul insulinei, care s-a dovedit a fi și un bun filosof spiritualist, aspru combătut de materialistii vremii și mai târziu de marxști. Și totuși conceptul său de *bioplasmă*, despre care vorbea la sfârșitul secolului trecut, este astăzi un termen curent, reluat prin anii '60 de biologul Eugen Macovschi și de numeroși savanți americani și sovietici. Bioplasma este considerată astăzi a cincea stare a materiei, căreia i-ar corespunde o energie specifică, bioenergia, pe care Paulescu o numise „agent animator“ și uneori „suflet“. După ultimele cercetări s-a constatat că așa-numitul „biocâmp“ este mai degrabă un *câmp informațional*, uneori de natură electromagnetică, dar alteori de o natură imposibil de recepționat fizic, ceea ce îi conferă, dacă nu semnificația de „agent spiritual“, cel puțin de „agent nematerial“, care se dovedește tot mai apropiat de ipoteza spiritualistă a medicului Nicolae Paulescu.

Dar „epoca de aur“ a filosofiei românești a fost între cele două războaie mondiale, când filosofii români se simțeau în Occident ca la ei acasă. Se zice că Martin Heidegger, când

lânzezeau discuțiile la seminar, avea obiceiul să întrebe: *Wo sind die Lateiner?* Unde sunt lateinerii? Iar „lateinerii“ aceștia erau tinerii filosofi români, bine pregătiți la cele trei universități românești de la București, Iași și Cluj.

Este și epoca marilor profesori de filosofie, urmașii maioreșcienilor, care nu se mai rezumau la simpla prezentare a filosofiei occidentale, ci începuseră să traseze părțile proprii, pe care au și pornit filosofii mai tineri și cei cu mai mult noroc au și ajuns la rezultate remarcabile.

Trebuie amintit aici, în primul rând, profesorul Nae Ionescu, în jurul căruia s-au creat tot felul de legende, dar care a avut și numeroși adversari și mai are încă. El a fost primul filosof român care a scris o lucrare de doctorat bazată pe cercetări de logică simbolică și pe fundamentele matematicilor, în 1916, când dezbaterile pe aceste teme erau încă la început. Fără să cunoască lucrările intuițiștilor olandezi, impuse abia prin anii '30, el adoptă, bazat pe tradiția matematicienilor francezi, o poziție apropiată de aceștia, pe care o expune și în cursurile ulterioare și care a fost continuată la noi de către matematicianul Octav Onicescu și apoi de Grigore C. Moisil cu rezultate remarcabile.

Republicarea recentă a cursurilor pe care le-a ținut Nae Ionescu, unele în premieră națională, cum a fost și cursul de filosofia religiilor, oferă astăzi dovezile materiale incontestabile că el a fost cel care i-a îndrumat cu adevărat pe urmașii care i-au și purtat o deosebită recunoștință. Poziția fenomenologică a lui Nae Ionescu a fost adoptată ca atare de către Mircea Eliade în formula „morfologiei religiilor“ și a fost singura la vremea respectivă care a stimulat studiile de istoria religiilor, contestabilă din perspectivele critice și apologetice care mai domnesc și astăzi în filosofia religiei. Nae Ionescu a fost un precursor al disciplinei care se numește astăzi „religiologie“ sau știința despre religie.

Multe direcții, la fel de importante, trasate de Nae Ionescu, n-au mai putut fi urmate decât parțial, apropiatii profesorului având de suferit pedepsele aspre ale urgiei comuniste. Numai Constantin Noica a reușit să supraviețuiască fizic și moral, după o condamnare la 25 de ani temniță grea, din care a executat mai mult de 6 ani. Constantin Floru și Virgil Bogdan nu și-au mai putut reveni decât parțial după trauma comunistă, iar Mircea Vulcănescu, mândria școlii lui Nae Ionescu, a murit, în 1952, în închisoarea de la Aiud.

Istoria filosofiei românești are pagini stropite cu lacrimi și sânge. Iar aceste evenimente triste s-au petrecut tocmai în momentele de apogeu ale filosofiei noastre. Adică atunci când aceasta s-a apropiat cel mai mult, în termenii lui Hegel, de postura aceea de sanctuar al culturii române, al templului nostru spiritual.

Toate marile noastre înfăptuiri științifice și culturale purtau pecetea vizibilă a filosofiei, se împărțeau din izvoarele acesteia, porneau și se reîntorceau cu daruri prețioase care ar fi putut să conducă filosofia românească spre cele mai înalte piscuri ale recunoașterii mondiale.

Filosofia istoriei a fost onorată de personalități de talia lui Xenopol, filosofia dreptului și logica juridică de Mircea Djuvara și Eugeniu Speranția; filosofia matematicii și logica simbolică de Octav Onicescu și Grigore C. Moisil; filosofia fizicii de Ștefan Lupașcu; filosofia artei și estetica de Tudor Vianu și Mihai Ralea.

Doi dintre medicii noștri filosofi merită o mențiune specială: Daniel Danielopolu și Ștefan Odobleja.

Medic de prestigiu, președinte al Academiei de Medicină din 1935, autor a peste 1200 de studii de specialitate, Danielopolu a lucrat, de prin anii '28, la o teorie general-filosofică a medicinei. Ea se bazează pe o interpretare dialectică, în cinci timpuri, reflexivă, numită și „cerc vicios“, a două forțe antagoniste, care se găsesc într-un raport de interstimulare reciprocă. Starea de sănătate și de boală a organismului este reprezentată prin deschideri și închideri ale unor cicluri pentadice de acțiune a forțelor opuse la diferite niveluri

ale organismului. Ciclurile acestea nu sunt altceva decât scheme ale aferenței inverse, numită *feed-back*, iar autorul lor este considerat astăzi un precursor al biociberneticii.

Ștefan Odobleja este autorul *Psihologiei consonantiste*, publicată în anii 1938 și 1939. Ea nu s-a bucurat de o difuzare corespunzătoare decât cu aproape patru decenii mai târziu. Este vorba de o lucrare amplă de fundamentele științelor bazată pe logică și psihologie. Aplicând metoda modelării geometrice a conceptelor și a legilor, definirea, clasificarea și diviziunea lor, Odobleja descoperă, la un nivel de maximă generalitate, o platformă comună a acestora, o zonă de consonanță a unor domenii teoretice și practice cu totul opuse în alte privințe. Consonantismul acesta, bazat pe o lege universală a reversibilității ciclice, de tipul conexiunii inverse, îl conduce pe Odobleja la ideea posibilității de mecanizare a gândirii, de realizare a unei gândiri „artificiale și provocate“, cum o numește el, pentru care a și fost considerat un precursor al ciberneticii.

În ultimii ani ai vieții, în condiții precare, a lucrat la așa-numita „logică a rezonanței“, care urma să ofere bazele teoretice ale unei cibernetici a viitorului, în care să poată fi mecanizate și automatizate actele creatoare efective ale minții umane.

Aceeași temă a circularității apare în lucrările inginerului Paul Postelnicu, cu aplicații directe în telefonie, dar și cu implicații general-filosofice, ca fenomen care ar sta la „baza genezei lumii“.

În fine, Constantin Noica face din circularitate, în lucrarea *Devenirea întru ființă*, o problemă centrală a filosofiei.

Putem aprecia, fără rețineri, având în vedere aceste exemple, că plutea ceva deosebit în atmosfera științifică și filosofică românească. Ceva care îndemna spre un pas hotărâtor. Însăși tema aceasta, a circularității, a învârtirii pe loc, a reversibilității dovedea o autoreflexie, o ezitare chibzuită înaintea unei hotărâri care însă n-a mai apucat să fie luată.

Mircea Vulcănescu, în cadrul unor emisiuni radio despre filosofia românească din anii '30, o consideră, pe bună dreptate, la înălțimea exigențelor hegeliene. Se ajunsese la existența unei problematice și a unor sisteme filosofice românești nu numai originale și bine fondate pe cunoștințele teoretice ale vremii, dar și cu o seamă de priorități. Există un mediu larg de difuzare a ideilor filosofice prin reviste de specialitate și cultură generală, cărți, cursuri și conferințe. Majoritatea oamenilor de știință aveau preocupări filosofice, iar în gimnazii și licee se predau toate disciplinele filosofice. Apăruseră și filosofi cu preocupări politice, istorice și religioase, pe care Mircea Vulcănescu îi considera reprezentativi pentru unitatea elevată dintre filosofie și identitatea națională. Neamul, zicea Mircea Vulcănescu, este o realitate „care stă la încheietura metafizicii cu istoria“.

A fost o vreme în care filosofia românească era *cu adevărat* sanctuarul culturii noastre. Astăzi ne găsim departe de acele timpuri, ca și de marile vocații filosofice românești, cărora le aducem pe această cale modestul nostru omagiu.

Înaintea noastră a făcut-o însă Academia Română, care i-a reprimat pe membrii nerecunoscuți de fosta academie comunistă. Din păcate, niciunul dintre filosofilor academicieni n-a mai apucat aceste zile. Ne referim la: Lucian Blaga, P. P. Negulescu, Ion Petrovici, Constantin Rădulescu-Motru și Nicolae Bagdasar. Ceea ce nu ne oprește ca, cel puțin acum, să le acordăm cinstita cuvenită. La fel și filosofilor membri post-mortem ai Academiei Române: Petre Andrei, Mircea Eliade, Mircea Florian, Ștefan Lupașcu, Constantin Noica, Ștefan Odobleja și Nicolae Paulescu.

Primul pas în vederea renașterii filosofiei românești, a cărei posibilitate se întrevede astăzi, o constituie înnodarea, într-un fel sau altul, a firului tăiat cu trecutul nostru filosofic. Aceasta, în ciuda faptului că, după Revoluția din 1989, au început să fie din nou atacate în anumite publicații marile personalități de la care ne revendicăm noi ca români, de la Eminescu și Iorga, până la Eliade, Cioran și Noica – filosofi pe care nici n-am apucat bine să-i reabilităm după interdicțiile ceaușiste. Dar, iată, a sosit vremea când avem și noi dreptul

de a ne spune cuvântul și anume aici, în Academia Română, sub această înaltă cupolă, sub privirea de safir a zeiței Palas Atena.

În timpul domniei comuniste, chiar dacă au dispărut mulți dintre filosofii noștri sau li s-a impus tăcerea, cărțile lor au supraviețuit și s-au găsit câțiva cărturari și filosofi care au încercat și chiar au reușit să republice o parte dintre acestea sau să le ducă mai departe gândul. Dar încercările lor au fost puține și, în ultimii ani ai dictaturii, chiar interzise.

Au existat totuși, între anii '64 și '75, înaintea „revoluției culturale“, și momente de relaxare. Athanase Joja, fost președinte al Academiei, a înființat un Centru de Logică, la care a primit o parte dintre filosofii prohibiți sau proaspăt scăpați din închisorile comuniste. Într-un timp-record s-a înfiripat la București o școală puternică de logică, cu trei publicații periodice, dintre care două în limbi străine. Ca semn al recunoașterii internaționale a acestei școli, în anul 1971 s-a desfășurat la București, sub președinția lui Athanase Joja, al IV-lea Congres mondial de logică, metodologie și filosofia științei. Centrul de Logică a fost însă prima instituție filosofică desființată în focul „revoluției culturale“, după care au urmat cele de sociologie, psihologie și pedagogie. S-a urmărit în mod evident și s-a reușit în bună parte stingerea oricărei mișcări filosofice de amploare. Cu excepția câtorva lucrări de istoria filosofiei, în care autorii erau nevoiți să aducă ofrande idolilor străini ai marxismului, au fost publicate sporadic cărți neutre de logică, epistemologie și filosofia științei sau lucrări filosofice, chiar de amploare, ca *Ortofizica și Inelul lumii materiale* ale academicianului Mihai Drăgănescu, apărute sub titluri care să amăgească vigilența antifilosofică a cenzurii comuniste.

Sunt oare astăzi condiții prielnice pentru reînvierea ca atare a filosofiei românești? După ce „idolii“ aceia străini au fost îndepărtați din „templu“? În principiu, se poate răspunde afirmativ. Căci la noi, ca și în alte părți, fără a mai fi oprimați sau interziși, se vor ivi din nou acei gânditori solitari, care se mulțumesc cu puțin, dar care pot oferi în schimb cele mai profunde gânduri despre nația lor și despre destinul acesteia, ca și al lumii în genere. Ei pot înnoda, cu timpul, firul rupt al tradiției noastre filosofice. Dar este oare suficient acest lucru? Pentru semnificația majoră, de „sanctuar“, a filosofiei? Evident că nu!

Astăzi chiar și în Occident sunt multe piedici în calea filosofiei, care, din „regină“ a științelor, a devenit „cenușăreasa“ acestora. Spiritul pozitivist al vremii a dus la triumful intelectului, a gândirii practice. Or, rațiunea, cum s-a spus cândva, nu are nici mâini cu care să muncească și nici nerușinarea de a putea cerși. Postmodernismul actual proclamă din nou sfârșitul filosofiei. Dar astfel de lucruri s-au mai spus.

Avem astăzi câțiva filosofi de prestigiu, cercetători, cadre didactice universitare și studenți care prețuiesc filosofia românească și au pornit-o pe drumul cel bun al reconstrucției sale.

Este curios, la prima vedere, faptul că savanți autentici, chiar din discipline ultramoderne, ca informatica, cibernetica, genetica ș. a., simt nevoia filosofiei adevărate și unii chiar o practică în forma sistemelor filosofice, bazându-se în mod expres pe contribuțiile înaintașilor noștri, savanți și filosofi. Același interes pentru filosofia autentică și tradițiile ei îl manifestă și juriștii, revalorificând lucrările românești de filosofia dreptului, care erau practic interzise în regimul comunist, ca și pe cele de filosofia istoriei, a religiei sau a artei, incompatibile cu dogma marxistă. Ceea ce înseamnă că reconstrucția edificiului culturii noastre, a „templului“, se face, în ciuda orientării pozitivistice, cu reînscirerea din mers a filosofiei pe coordonatele sale firești.

Pozitivismul și marxismul întârziți sunt însă numai o parte, ușor detectabilă, a internaționaliștilor pentru care filosofia românească nu valorează aproape nimic. Există și alte tendințe, laudabile la prima vedere, de a ne ține mereu la curent cu ceea ce se face „dincolo“ sau s-a făcut deja. Dar extazul prelungit pentru lucruri care nu ne aparțin, preluate adesea în mod necritic numai pentru faptul că sunt undeva la modă, chiar dacă nu ne este direct

dăunător, ne înscrie în rândul ucenicilor, al veșnicilor învățăcei, care nu mai ajung niciodată „calfe și zidari“. Or, occidentalii aceia au obținut rezultate serioase, tocmai respectându-și propriile lor tradiții, cum ar trebui să le respectăm și noi pe ale noastre.

Abatele Galiani zicea că nu este important să te vindeci, ci să te obișnuiești cu bolile tale, dacă le ai. Cu „maladiile spiritului“ tău, cum le spunea Constantin Noica. Căci tocmai „bolile“ acestea sunt rodnice. Ele strică, în accepția romanticilor, echilibrul aceluia *principium individuationis*, al liniștii și nepăsării în fața lumii și a cursului ei, al calculului mecanic care ne spune, în ultimă instanță, mereu același lucru, că unu și cu unu fac doi! Considerând deci vindecătoare lecurile unor boli de care suferă alții, riscăm, în măsura în care noi înșine suntem suferinzi, să ne facem mai rău, aplicându-le decât lăsându-le în plata Domnului și văzându-ne noi de bolile noastre. Cam în felul acesta înțelegea filosoful amintit „spiritul românesc în cumpătul vremii“.

Dar există oare un „spirit românesc“ sau chiar un „sentiment românesc al ființei“? Deci o modalitate specifică a noastră de a suferi „în cumpătul vremii“ și de a da glas acestei suferințe nu numai în versuri, ci și în forma aceea stranie a metafizicii? Dacă răspunsul este pozitiv, atunci nu mai trebuie să ne mire comparația lui Hegel cu „templul“ și „sanctuarul“, ci trebuie să ne apucăm de reclădirea edificiului, sau cum vrem să-i spunem, a unui lăcaș pe măsura acestui spirit și abia apoi să facem măsurătorile, să numărăm, să cântărim și să calculăm, la nevoie, asemănările și deosebirile de alte edificii, ale altor spirite.

Chiar dacă Spiritul Absolut este același, veșnic identic cu sine, ca Ființa încremenită a lui Parmenides, care nu poate să respire, căci ea este Totul, el a fost conceput mereu altfel, în vremuri diferite și în locuri diferite.

A purtat tot felul de nume și a fost evocat în forme particulare, ca *spiritus loci*. Adică tot vorbim de spiritul raționalist al filosofiei franceze, de cel speculativ al filosofiei germane sau pragmatic al celei anglo-saxone și le tot imităm, când pe unele, când pe altele, dar uităm de propriul nostru spirit sau îl lăsăm așa, la voia întâmplării.

În clipe de restriște, de „cumpăt al vremii“, s-a văzut că românii au început să asculte din nou sunetul clopotelor și s-au întors la religia lor, la lăcașurile lor de cult, așa modeste cum sunt ele, față de templele grecești sau domurile gotice, fără să-i treacă cuiva prin minte asemenea comparații. Și iarăși s-au apucat de clădit biserici și le fac după același tipic, în spiritul locului.

Dacă există un spirit al nostru, un sentiment românesc al ființei, înscris în codul nostru genetic și scris ca atare în cărțile noastre de filosofie, nu este oare firesc să ni-l aducem aminte tocmai acum, când însăși ființa noastră națională cade în cumpătul vremii? Să nu ridicăm oare acum ziduri groase în apărarea acestui miez de lumină, a candelii în care pâlpâie flacăra spiritului nostru?

„Tensiunea esențială“, ca să-i zicem așa, a filosofiei românești o constituie tocmai problema propriei sale existențe. Problemă care, în condițiile normale ale unei continuități culturale, cum s-au petrecut lucrurile la alte popoare, care n-au trecut prin infernul comunist, nici n-ar fi trebuit să apară.

Având în vedere însă faptul că nu suntem nevoiți să pornim de la zero, să repetăm deci istoria înfiripării *ex nihilo* a filosofiei, descărcarea acestei „tensiuni“ are o soluție simplă și rezonabilă – refacerea și continuarea în spirit constructiv a tradițiilor noastre filosofice, a unor vocații filosofice exemplare de genul celor câteva, adunate aici întreolaltă, cărora le-am adus, în petrecerea anilor, ca și în cadrul acestui discurs, mult cuvenita cinstire.

Nu spune nimeni să nu reînnodăm și tradiția legăturilor cu filosofia occidentală sau chiar cu cea orientală, care a și început deja să ne inunde librăriile, chioșcurile și piețele și s-o facem chiar în mod admirativ, cum am făcut-o în vremuri mai bune, dar să ne vedem, înainte de toate, de bucuriile și necazurile noastre, ale nației române și ale credinței străbune.

Să fim, cu alte cuvinte, pregătiți când Spiritul Absolut al filosofiei va întreba, cu glasul vreunui alt Heidegger: „Unde sunt lateinerii? “, ca să-i putem răspunde fără nicio sfială: „Suntem aici! “.